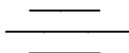

- Fürstné dr. Kólyi Erzsébet é.n. *Hogyan viselkedjem? Hasznos tanácsok tizenéveseknek és szüleiknek.* Konsept Kiadó. Bp.
- Halák László 1984. *Illemkocka.* Kossuth Könyvkiadó. Bp.
- Kovács Judit—Osvát Katalin 1978. *Nemcsak illemtan.* Móra Könyvkiadó. Bp.
- Köves J. Julianna 1985. *Illik tudni. A kulturált viselkedés szabályai.* Bp.
- Ottlik Károly 1994. *Viselkedéskultúra a mindennapok gyakorlatában.* Protokoll 96 Kiadó. Bp.
- Reményi Andrea Ágnes 2000. Nyelvhasználat és hierarchia: munkahelyi csoportok megszólítási rendszerének diádikus elemzése. In: *Szociológiai Szemle.* 3: 41-59.
- Sille István 1994. *Illem, etikett, protokoll.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp.
- Szafkóné Ács Márta 1998. *Tinédzserprotokoll.* Eötvös József Könyvkiadó. Bp.

RÓZSA LÁSZLÓNÉ SZABÓ DÓRA

főiskolai adjunktus

Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola

Debrecen

Egy kreativitásvizsgálat adalékai a zenei tehetség portréjához

ELŐZMÉNYEK

Kokas Klára zenepszichológiai kutatásai – melyek eredménye szerint a zenei nevelés pozitív transzferhatást jelent más iskolai tantárgyak tanulására – indította el Barkóczi Ilona és Pléh Csaba 1969-ben kezdődött vizsgálatát arra nézve, milyen hatása lehet a Kodály-koncepció alapján kidolgozott és alkalmazott zenei nevelésnek a gyerekek személyiségére. Azt találták, hogy a zenei nevelés hatására az intelligenciaszint nem változik, a kreativitásban viszont növekedést tapasztaltak a gondolkodás eredetiségében, hajlékonyságában és fluenciájában is. Valószínűnek tűnik, hogyha már gyerekkorban is kimutatható a zenei nevelés kreativitásnövelő hatása, akkor a zenét sok éven át és intenzívebben tanulók, ilyen jellegű közép- és felsőfokú oktatásban részesülők, hangszeres zenészek s komolyzenei pályán elhelyezkedők esetében a későbbi életkorban is magas kreativitásszint diagnosztizálható. Ezt a gondolatot tekintettem egy korábbi kreativitásvizsgálatom alaphipotézisének.

Természetesen el kell azt is fogadni, hogy a kreatív viselkedést és gondolkodást vissza is lehet szorítani, másrészt a zenei nevelésen kívül rendkívül sok másféle tevékenység is alakíthatja a kreatív személyiségjegyeket.

KREATIVITÁS ÉS MÉRÉS

A kreativitás vizsgálata bonyolult és összetett, mert az élet minden területén megnyilvánulhat: tulajdonságokban, viselkedésben, gondolkodásban, alkotásban stb. Nem lehet azonosítani csupán a problémamegoldó gondolkodás folyamatával. A kreatív viselkedés az ember belső szükségletéből, de külső kényszerből is fakadhat, megfelelő körülmények között fejleszthető, és a kreatív teljesítmények mérésekkel összehasonlíthatók.

A mérés sok problémát vet fel. A kreativitás több tényezőből álló összetett struktúra, és a tesztek (Torrance, ill. Guilford) ennek nem minden összetevőjét képesek vizsgálni, inkább csak speciális irányulásukat. Legpregnansabban az originalitás, a flexibilitás és a fluencia szintje az a mérőérték, amivel a kreativitás fokára következtethetünk. Ezekből azonban nem derül ki a személy szenzibilitása vagy képessége arra, hogy megvalósítsa ötleteit, elképzeléseit, vagy az „inquiringness”-nek (Gough), azaz a kutatásnak mint szellemi szokásnak a személyiségjegye sem.

Vizsgálatomban zenészek ötletgazdagságának sajátosságaira, mértékére, más (kontroll-) csoporttal való összevetésére, illetve a fluenciátípusok eltérésének kimutathatóságára vállalkoztam.

A vizsgálati eljárás kialakítása során olyan feladatsort állítottam össze, ahol szempont volt:

1. A fluencia különböző típusainak adekvát feladatok (szóbeli-, gondolati-, asszociációs-, kifejezésbeli könnyedség)

2. Tartalom tekintetében zenészeknek és nem zenészeknek is egyformán sikeres esély a megoldáshoz

3. A fluencia mérésén túl más jellemzők kimutatásának lehetősége (pl. a beállítódás).

A hét részesztből álló feladatsorhoz mellékeltem:

– egy adatlapot, amely általános és a zene-, illetve a hangszer tanulással kapcsolatos adatokra kérdezett rá,

– egy harminc megállapításból álló tulajdonság/viselkedés listát, amelyen minden vizsgálati személy jelezte a saját magára jellemzőket.

A VIZSGÁLATI MINTA

A vizsgálatokat zenészekkel (összesen 77 fő) 1998 júliusában és 1999 februárjában végeztem, zeneművészeti főiskolások, fiatalabb tehetséges középiskolás korúak, zenetanárok, illetve művészek körében. A két helyszín: egyrészt Nyírbátor, a nemzetközi zenei tábor és verseny résztvevői (44 fő), másrészt Debrecen, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Konzervatóriumának egy csoportjában (33 fő). Kontrollcsoportként a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán 75 hallgató, illetve tanító/tanár töltötte ki a tesztet.

VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK

1. Az alábbi táblázat az összes zenész és a nem zenész kontrollcsoport részfeladatonkénti fluencia átlageredményeit mutatja.

A hét feladattípus	Torrance körök	képalírás	címadás	szótagrendezés	híres emberek	szokatlan használat	szóalkotás
zenészek pontátlagai	24,84	7,23	7,23	13,82	24,65	17,88	25,38
nem zenészek pontátlagai	23,50	7,94	7,04	10,94	22,04	22,46	23,80

Mivel a fluencia mennyiségi mutató, az adatok úgy értelmezendők, hogy a táblázat a megadott idő alatt produkált válaszok számának csoportátlagait mutatja.

A kontrollcsoport tagjai két részfeladatban, a szokatlan használat tesztben teljesítettek sokkal jobban, és a képalírásban értek el egy kicsivel magasabb átlagot. Az összes többi feladatban a zenészek átlaga magasabb (kiemelt háttér). Legnagyobb eltérést a nem zenészek hátrányára a szótagrendezés feladat jelentette.

Az átlagok alapján megállapítható, hogy a zenészek valamelyest fluensebbek voltak ebben a vizsgálati mintában. Leginkább a szóbeli könnyedség területén, ebben is a két feladat közül ott, ahol a kombinációs képességnek kellett jobban megmutatkoznia. Az eltérések nem túl nagyok, de hét feladatból öt mutatta a zenészek jobb eredményét.

A ZENÉSZ MINTA ELEMZÉSE

Érdeemes megvizsgálni és összehasonlítani a zenészek két csoportját is. A megosztást a zenészek csoportjában nemcsak a két helyszín indokolta.

Az adatlap közlése szerint a nyírbátori csoport tagjai (a zenei tábor résztvevői) általában:

– korábban kezdték zenei tanulmányaikat (gyakori az iskoláskor előtti hangszer tanulás kezdete),

- magasabb („rangosabb”) intézménytípusba (Zeneakadémia) jártak/járnak többen közülük, ezért inkább a fővárosban tartózkodnak többen,
- többen indultak közülük versenyeken, és a különböző típusú versenyek közül is ebből a csoportból többen szerepeltek nemzetközi versenyeken,
- jobb és több versenyeredményt értek el,
- jelentősen rendszeresebben és többen gyakoroltak/gyakorolnak,
- a zene-, illetve hangszertanulás mellett többen játszanak különböző zenei együttesekben.

Mindezek alapján a két csoport közül őket lehetne „tehetségesebb”-nek tekinteni.

Az alábbi táblázat a zenészek eredményeit a két különböző csoportban felvett vizsgálat résztvevői szerint hasonlítja össze.

	Torrance körök	képalírás	címadás	szótag-rendezés	híres emberek	szokatlan használat	szavak
Nyírbátor, zenei tábor	26,25	7,69	6,88	14,20	26,65	17	26,14
Zeneművészeti Főisk.	22,68	6,51	7,75	13,22	21,34	19,38	24,27
zenészek összpont-átlaga	24,84	7,23	7,23	13,82	24,65	17,88	25,38

Tehát a két csoport között is van eltérés. A zenei tábor résztvevői a hét feladatból ötben magasabb fluenciaátlagot értek el szintén zenész társaikhoz képest. Leginkább a szokatlan használat tesztben (átlagosan több mint két értékelhető válasszal) maradtak le, és a címadásban teljesítettek kicsit gyengébben.

A szokatlan használat teszt értékelésekor az alábbiakra lehet kitérni: átlagban a zenészek a megadott idő alatt 17,88 tárgyat vagy cselekvést jelöltek, míg a kontrollcsoportban az átlag 22,46.

A szokatlan használat teszt három itemjének eltéréseit mutatja a következő táblázat:

	Főiskola	Nyírbátor	össz. zenész	kontr. csop.	Eltérés
HÚR	6,07	6,04	6,05	7,81	+1,76
KOTTA-ÁLLVÁNY	6,00	4,72	5,20	6,87	+1,67
KARMESTER-PÁLCA	7,30	6,22	6,62	7,77	+1,15

Valószínű, hogy a rendszeresen, gyakrabban s a megszokott funkcióban használt tárgyak (kottaállvány) jobban rögzülnek, így nehezebb ezekkel új alkalmazást kitalálni, ezért alacsonyabb az érték a zenészeknél. (S még alacsonyabb a nyírbátoriaknál.) Másrészt igazolódhat, hogy a nagyobb és összetettebb tárgyat szintén nehezebb elképzelni más funkcióban.

A kontrollcsoporthoz viszonyítva a zenészeknek a különböző feladatokban elért eredményei a sikeresség sorrendjében a következők voltak:

Szótagrendezés	+2,88
Híres emberek	+2,61
Torrance körök	+1,34
Képalírás	+0,71
Címadás	+0,19
Szavak	-1,58
Szokatlan használat	-4,58

A zenészek közül a tehetségesebbek csoportja a másik zenész csoporttal szemben a „híres emberek” feladatban mutatta a legnagyobb különbséget, itt így alakult a két csoport közötti eltérés:

Híres emberek	+5,31
Torrance körök	+3,57
Szavak	+1,87
Képaláírás	+1,18
Szótagrendezés	+0,98
Címadás	-0,87
Szokatlan használat	-2,38

A híres emberek feladatban 3 perc alatt kellett „minél több híres embert” felsorolni. A felsorolás nagyon változatos képet mutatott.

Az értékeléskor az értékelhető válaszokat kategóriákba rendeztem, ezek a kategóriák ésszerűen az előfordulások gyakoriságából adódtak, a felsoroltakat az alábbi csoportokba soroltattam be: történelem, politika, filozófia-vallás, sport, irodalom, komolyzene, könnyűzene, művészetek, tudományok, színészek, ismert emberek és egyéb.

Az alábbi táblázatban részletes összehasonlítást láthattunk a két csoport válaszaik között:

	főisk.	zenei tábor	össz. zenész	1 fő/átlag	nem zenész	1 fő/átlag
Történelem	36	98	134	1,92	174	2,32
Politika	25	50	75	1,08	136	1,81
Filozófia, vallás	16	7	23	0,33	74	0,98
Sport	1	50	51	0,73	52	0,69
Irodalom	92	181	273	3,97	394	5,25
Komolyzene	243	505	748	10,84	137	1,82
Könnyűzene	14	22	36	0,52	122	1,62
Művészetek	16	49	65	0,94	64	0,85
Tudományok	32	48	80	1,15	96	1,28
Színészek	39	59	98	1,42	206	2,74
Ismert emberek	9	14	23	0,33	94	1,25
„Egyéb”	9	3	12	0,17	21	0,28

A zenészek a híres emberek között nagy számban írtak a klasszikus zene területéről zeneszerzőket, hangszeres művészeket, énekeseket. A zenei tábori csoport átlagosan 44,06%-ban, a főiskolai is hasonlóan magas, 43,78%, a szakmájához közel álló, ismert egyéneket sorolt fel. Egyetlen vizsgálati személy sem akadt, aki ne írt volna komolyzenészt a felsorolásban. A zenész csoportban tehát nagyfokú beállítódás mutatható ki a választott életpályával kapcsolatban.

Nem meglepő, hogy a nem zenész pályára készülő kontrollcsoportban a 75 fő közül 38-an (ez 50,66%, több mint a fele!) egyetlen komolyzenészt sem írtak a híres emberek közé. De felsorolásukból egyik terület sem emelkedik ki ennyire dominánsan, mint a zenészek között a komolyzene.

TULAJDONSÁG/TEVÉKENYSÉG VÁLASZTÁS, ÖNJELLEMZÉS

Egy harminc kijelentést tartalmazó listán minden vizsgálati személy megjelölte azokat a válaszokat, amelyeket önmagára nézve jellemzőnek tartott. Már a választás mértéke is jelzésértékű. A harminc kijelentésből a zenészek huszonegyet vállaltak nagyobb százalékban, a kontrollcsoporté a maradék kilenc.

Hasonló mértékű, csak kis eltérést mutat a két csoportban a játék kedvelése, a humor szerete, az érdeklődés, a kötődés, a realitások látása és az álmodozás, a nagy tervek, a sok jó ötlet, a szükség a noszogatásra, a sok munka. A táblázat a választási szempontokat személyek és százalékok arányában mutatja:

Jellemző, hogy...	NEM ZENÉSZEK		ZENÉSZEK	
	fő	%	fő	%
szeretem a humort	73	97,33	69	37,68
nagy társaságom van	32	42,66	28	37,68
csendes vagyok	31	41,33	24	34,78
izgulós vagyok	49	65,33	39	56,22
sok minden iránt érdeklődöm	62	82,65	58	84,05
sokat beszélgetek másokkal	65	86,66	49	71,01
jól feltalálom magam	26	34,66	44	63,76
sok jó ötletem van	29	38,66	29	42,02
tehetséges vagyok	19	25,33	40	57,97
általában bízom az emberekben és a dolgokban	40	53,33	30	43,47
sokat töprengek	39	52,00	48	69,56
kitartó vagyok	31	41,33	36	52,17
inkább a jókedv jellemez	47	62,66	49	71,01
jó a memóriám	35	46,66	36	52,17
szeretek álmodozni	51	68,00	50	72,46
szorgalmas vagyok	20	26,66	29	42,02
élénk a fantáziám	38	50,66	39	56,52
reálisan látom a lehetőségeket	40	53,33	42	60,86
szükségem van a noszogatásra	32	42,66	32	46,37
élesesű vagyok	41	54,66	22	31,88
szeretek gyakorolni/tanulni	27	36,00	41	59,42
nagy terveim vannak	24	32,00	25	36,23
eléggé önfejű vagyok	29	38,66	38	55,07
sokat dolgozom	34	45,33	28	40,57
nagyon kötődöm bizonyos személyekhez	50	66,66	49	71,01
határozott céljaim vannak	29	38,66	33	47,85
sikeresnek tartom magam	31	41,33	21	30,43
van elképzelésem a jövőmről	48	64,00	52	75,36
a kudarcom nem nagyon törek le	42	56,00	20	28,98
szeretek játszani	72	96,00	66	96,65

Érdeemes kiemelni a nagyobb különbségeket mutató szempontokat.

Az eltéréseket a százalékos megoszlás közötti rangsorban kifejezve a nem zenészek (leendő és gyakorló tanítók, pedagógusok) javára eső legnagyobb különbségek szerint:

1. a kudarcom nem nagyon törek le	27,02
2. élesesű vagyok	22,78
3. sokat beszélgetek másokkal	15,65
4. sikeresnek tartom magam	10,9

A 10%-nál nagyobb különbségeket rakva sorrendbe ugyanezen zenészek javára a következőképpen alakul:

1. tehetséges vagyok	32,64
2. jól feltalálom magam	29,10
3. szeretek gyakorolni	23,42
4. sokat töprengek	17,56
5. eléggé önfejű vagyok	16,41
6. szorgalmas vagyok	15,36
7. van elképzelésem a jövőmről	11,36
8. kitartó vagyok	10,84

A következő táblázat a zenész csoporton belüli bontásban mutatja meg az azonosságokat és eltéréseket. A nagyobb különbségeket a háttér kiemelésével jelöltük.

Jellemző, hogy...	Nyírbátor		Zeneműv. Főiskola		Összesen	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
szeretem a humort	42	100	27	100	69	100
nagy társaságom van	17	40,47	9	33,33	28	37,68
csendes vagyok	11	26,19	13	48,14	24	34,78
izgulós vagyok	23	54,76	16	59,25	39	56,52
sok minden iránt érdeklődöm	37	88,09	21	77,77	58	84,05
sokat beszélgetek másokkal	33	78,57	16	59,25	49	71,01
jól feltalálom magam	29	69,04	15	55,55	44	63,76
sok jó ötletem van	18	42,85	11	40,74	29	42,02
tehetséges vagyok	26	61,90	14	51,85	40	57,97
általában bízom az emberekben és a dolgokban	21	50,00	9	33,33	30	43,47
sokat töprengek	28	66,66	20	74,07	48	69,56
kitartó vagyok	19	45,23	17	62,96	36	52,17
inkább a jókedv jellemez	35	83,33	14	51,85	49	71,01
jó a memóriám	25	59,52	11	40,74	36	52,17
szeretek álmodozni	29	69,04	21	77,77	50	72,46
szorgalmas vagyok	19	45,23	10	37,03	29	42,02
élénk a fantáziám	21	50,00	18	66,66	39	56,52
reálisan látom a lehetőségeket	24	57,14	18	66,66	42	60,86
szükségem van a noszogatásra	19	45,23	13	48,14	32	46,37
élesesű vagyok	12	28,57	10	37,03	22	31,88
szeretek gyakorolni / tanulni	26	61,90	15	55,55	41	59,42
nagy terveim vannak	15	35,71	10	37,03	25	36,23
eléggé önfejtő vagyok	23	54,76	15	55,55	38	55,07
sokat dolgozom	19	45,23	9	33,33	28	40,57
nagyon kötődöm bizonyos személyekhez	30	71,42	19	70,37	49	71,01
határozott céljaim vannak	21	50,00	12	44,44	33	47,85
sikereseknek tartom magam	14	33,33	7	25,92	21	30,43
van elképzelésem a jövőmről	33	78,57	19	70,37	52	75,36
a kudarcok nem nagyon törnek le	14	33,33	6	22,22	20	28,98
szeretek játszani	40	95,23	26	96,29	66	96,65

Ha fenntartjuk azt az álláspontunkat, hogy a nyírbátori csoport tekinthető tehetségesebbnek, akkor a táblázat alapján jellemzőként elmondható, hogy tizenhat alkalommal ők, és csak öt alkalommal választottak a debreceni zenészek nagyobb arányban a felsorolt tulajdonságokból.

Érdekes megvizsgálni, hogy a fentebb, a kontrollcsoporttal való összehasonlításban kiemelt eltérések a zenészek két csoportjában hol erősödnek fel:

A nyolc választás közül a tehetségesebbek csoportja nagyobb százalékban vallja tehetségeseknek magát (az eltérés 10,05%), jobban feltalálja magát (13,49), szeret gyakorolni (6,35), szorgalmas (8,2), van elképzelése a jövőről (8,2).

A zenészek két csoportján belül legnagyobb eltérés a tehetségesebbek javára 31,48%-os különbséggel az „inkább a jókedv jellemez” választása, második helyen a másokkal való sok beszélgetés, utána a jó memória áll.

A bővebb elemzés meghaladja e dolgozat keretét, melyben csupán a kreativitás kapcsán vizsgált ötletgazdagság – mint a kreatív személy egyik jellemzője – mutatja, hogy e vizsgálati mintában a tehetség és a kreativitás összefügg. Ahogy azt a tehetségmodellek is leírják, a tehetség magas színvonalú általános és speciális képességek, kreativitás és motiváció egybeesésének szerencsés ötvözetén alapszik.

- Franz J. Mönks–Alphons M. P. Knoers: Fejlődéslektan. Budapest, 1998.
 Erika Landau: A kreativitás pszichológiája. Budapest, 1974.
 A zenei tehetség gyökerei (szerk.: Czeizel Endre és Batta András). Arktisz Kiadó, Bp., 1992.
 Varró Margit: A zenei tehetség (előadás). Budapest, 1930.
 Révész Géza: A tehetség korai felismerése. Bp., 1918. Benkő Gyula Császári és Királyi Könyvkiadó.

IMRE RUBENNÉ DR.

főiskolai adjunktus

Nyíregyházi Főiskola, Tanítóképző Intézet

Nyíregyháza

Az egyén nyelvrétegei és kódváltásai Móricz Zsigmond A fáklya című regényében

– DÉKÁNY SÁMUEL NYELVHASZNÁLATA –

Móricz Zsigmond írói pályájának első szakaszából olyan regényt kerestem, amelynek története falun játszódik, de nemcsak parasztok a szereplői, hanem a falusi társadalom egyéb képviselői is megjelennek benne. Céloom annak bebizonyítása, hogy Móricz nemcsak a parasztságot ismerte jól, hanem a falusi társadalom egyéb rétegeit is. Ennek illusztrálására „A fáklya” című regényt találtam legalkalmasabbnak, mert itt Móricz valóságihíven jeleníti meg a korabeli falu társadalmának egy szűk metszetét. Matolcsy Miklós, a regény főszereplője a református papság képviselője, Dékány Sámuel tiszteletes a falusi gazdálkodó papság megtestesítője a regényben. Dékány Sámuelné, a tiszteletes felesége az úri életformát reprezentálja. A falu élén Arday, a földesúr áll. A falu értelmiségéhez tartozik még a tanító és felesége, valamint a fiatal tanítónő, Margit. A parasztságot a kurátor, a csordás, a cseléd és egy névtelen parasztember képviseli.

Elemzésem középpontjában a szereplők nyelvhasználatának vizsgálata áll. Abból a feltételezésből indulok ki, hogy nyelvi adekvátság jellemző a szereplőkre, vagyis minden szereplőnek vannak csak rá jellemző, őt egyedítő nyelvhasználati sajátosságai is. Ahány szereplő van a regényben, annyiféle nyelvhasználat elemezhető. A szereplők egyedi nyelvhasználatát – mint a nyelvhasználat sajátos nyelvváltozatait – szociolingvisztikai műszóval idiolektusoknak nevezzük (vö. Kiss 1995: 59). Az egyes szereplők nyelvi jellemzése a következő szempontok szerint történik:

1. A személy társadalmi miliőbe helyezése: foglalkozására, származására vonatkozó adatok megkeresése.
2. Az írói narráció direkt közlései a szereplők külsejéről, jelleméről.
3. A szereplő önértékelése. Az összképhez az is hozzátartozik, milyennek látja önmagát az egyén, milyen az énképe, másnak akar-e látszani vagy sem.
4. Mások értékelése az adott szereplőről.
5. A szereplő interperszonális viszonyainak számbavétele.
6. Fontos szempont a szituativitás, mert ugyanabban a kommunikációs szituációban sem beszél minden szereplő egyformán. A szereplő társadalmi helyzete, foglalkozása, iskolázottsága, életkora és neme befolyásolja megnyilatkozását. Ezt a nyelvhasználati variációt a szociolingvisztika a nyelvhasználat társadalmi variációjának nevezi (Kiss uo.). A regényben a szereplők többsége általában több nyelvváltozatot használ (köznyelv és nyelvjárás; köznyelv, szaknyelv, tudományos nyelv). Szociolingvisztikai műszóval élve nagy a nyelvhasználati mozgásterük, a kommunikációs mobilitásuk (uo.).